

Гриценко, І. А. (2025b). Сучасний стан та перспективи розвитку теорії і методики професійної орієнтації здобувачів фахової передвищої освіти. У *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 82–85). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746784/>

Гриценко, І. А. (2025c). Інтеграція тенденцій ринку праці у профорієнтаційну роботу та консультування з кар'єри здобувачів фахової передвищої освіти. У *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 354–359). <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746786/>

Гриценко, І. А. (2025d). Зміст професійної орієнтації та консультування з кар'єри здобувачів фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2(58), 114–123. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747362/>

Radkevych, V., Pryhodii, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodii, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of vocational teacher training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(26), 94–102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.94-102>

— 96 —

УДК 37.048.4:37.014(477)

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК, СТАН, ПРОБЛЕМИ

Дмитро Закатнов,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник, завідувач відділу
виховання і професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-4130-089X>
e-mail: 23dazkum@ukr.net

Анотація. Проаналізовано основні етапи розвитку професійної орієнтації у незалежній Україні. Схарактеризовано стан професійної

орієнтації у системі освіти. Визначено актуальні проблеми професійної орієнтації та консультування з кар'єри у системі освіти України.

Ключові слова: професійна орієнтація, Україна, система освіти, кар'єрне консультування.

PROFESSIONAL ORIENTATION IN UKRAINE: BREAKDOWN, CONDITION, PROBLEMS

Dmytro Zakatnov,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Senior
Research Fellow, Head of the Education and
Professional Career Department of the Institute of
Vocational Education of the NAES of Ukraine*

Annotation. The main stages of the development of professional orientation in independent Ukraine are analyzed. The state of professional orientation in the education system is characterized. Current problems of professional orientation in the education system of Ukraine have been identified.

Keywords: professional orientation, Ukraine, education system, career counseling.

Незалежна Україна розпочала розбудову національної системи освіти у 1991 році. При цьому на старті цього процесу вона була змушена використовувати спадок СРСР, зокрема – систему професійної орієнтації, яка сформувалася в Українській РСР. Професійна орієнтація у системі освіти наприкінці 80-х рр. XX століття здійснювалася в рамках реформи загальноосвітньої школи, яка стартувала у 1984 році. Зазначалося, що професійна орієнтація повинна була підготувати учнів до закінчення неповної середньої школи до усвідомленого вибору професії та навчального закладу для подальшого навчання (Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів..., 1984). Для реалізації цього завдання передбачалося ввести в школах курс «Основи виробництва. Вибір професії», підвищити рівень роботи навчально-методичних кабінетів професійної орієнтації в середніх загальноосвітніх школах, створити такі кабінети в міжшкільних навчально-виробничих комбінатах і великих дев'ятирічних школах. Координація роботи по професійній орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл покладалася на

Державний комітет УРСР по праці та його органи на місцях (там саме). За організацію трудового навчання, професійної орієнтації, суспільно корисної, продуктивної праці учнів у школах здійснювалася доплата одному з педагогічних працівників залежно від кількості класів від 25 до 80 крб. на місяць. Було затверджено Положення про шкільний навчально-методичний кабінет професійної орієнтації середній загальноосвітній школи, проведення профорієнтаційної роботи з учнями шкіл району (міста) було покладено на міжшкільні навчально-виробничі комбінати, яких наприкінці 80-х рр. минулого віку в УРСР налічувалося понад 520 і в яких навчалося понад 400 тис. старшокласників (Дані про розвиток народної освіти..., 1987, с. 29) Принагідно зазначимо, що одноманітність у типах шкіл, адміністрування у виборі напрямів професійного навчання школярів об'єктивно призвело к зменшенню ролі шкільних кабінетів профорієнтації. Робота створених у наказному порядку шкільних кабінетів профорієнтації часто мало формальний характер і з послабленням адміністративного тиску їх мережа стала скорочуватися. Так, якщо на старті реформи школи (1984 р.) понад 90% шкіл мали кабінети (куточки) профорієнтації, то у 1987 р. їх кількість скоротилася до 85%.

Період із 1984 по 1990 р. можна охарактеризувати як етап теоретичного і організаційно-методичного забезпечення розвитку служби професійної орієнтації на державному рівні. У цілому, в наукових дослідженнях (Є. Павлютенков, Д. Сметанін, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин та ін.) у цей період було розроблено теоретичні засади системи профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю, що мала на меті забезпечення державних економічних потреб. У складі Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР у 1986 р. було створено лабораторію трудового виховання і профорієнтації. Провідним методологічним принципом професійної орієнтації було задекларовано принцип зв'язку політехнічного навчання з професійним. Активності особистості, її цілеспрямованості і наполегливості, прагненню до досконалості та здатності до саморозвитку тощо приділялося менше уваги (Пономарьова, 2020).

Розвиток профорієнтації у незалежній Україні проходив у кілька етапів, зумовлених трансформаціями економіки, ринку праці та освітньої системи. Узагальнено цей процес можна подати як еволюцію від фрагментарних залишків пострадянської моделі до системи, орієнтованої на європейські підходи. Зрозуміло, що етапи важко

обмежити жорсткими часовими рамками і наведена нижче періодизація є умовною.

Перший етап можна умовно визначити як трансформаційно-кризовий (1991 – початок 2000-х рр.). Він характеризувався розпадом радянської системи профорієнтації (ліквідація централізованих служб), відсутністю цілісної державної політики та зниженням ролі системи освіти стосовно профорієнтації, самоусуненням роботодавців від проблем трудової підготовки та профорієнтації учнівської молоді, деформацією життєвих і трудових ціннісних орієнтацій, детермінованою хаотичним переходом до ринкової економіки, тощо.

У 90-х рр. минулого століття прийнято низку нормативних документів, які регулювали здійснення профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні. У 1994 р. затверджено Концепцію державної системи професійної орієнтації населення (Концепція державної системи професійної орієнтації населення, 1994) та Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, 1995). Згаданим Положенням професійна орієнтація визначалася як комплексна науково обґрунтована система форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні.

Наступний етап, зумовлений потребами профілізації загальної середньої освіти, можна охарактеризувати як відновлюваний (початок 2000-х рр. – 2016 р.). Набуття Україною у 1991 р. незалежності активізувало пошук нової парадигми загальної середньої освіти, яка відповідала б вимогам демократизації суспільства та орієнтації економіки країни на ринкові відносини. Як генеральний напрям розвитку загальної середньої освіти було визначення диференціацію навчання у школі на основі впровадження профільного навчання (Пригодій, 1999). У період поширення набуло відкриття як нових загальноосвітніх навчальних закладів (гімназії, ліцеї і т. ін.), так і спеціалізованих класів, учні яких готувалися до вступу до певного вищого навчального закладу (комплекси «школа–ВНЗ»). Проте впровадження диференційованого навчання в обмеженій кількості «закладів нового типу» та спеціалізованих класів не вирішувало проблеми диференціації навчання масової загальноосвітньої школи (Закатнов, 2012). У 2003 р. було затверджено Концепцію профільного навчання в старшій школі, одним із завдань якого визначалося забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного

самовизначення, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією. Також передбачалося упровадження допрофільної підготовки для II ступені загальноосвітньої школи (8–9 класи), яка здійснюватиметься з метою професійної орієнтації учнів, сприяння у виборі ними напряму профільного навчання у старшій школі (Концепція..., 2003). У 2008 р. було затверджено нову Концепції державної системи професійної орієнтації населення, в якій професійна орієнтація населення визначалася як науково обґрунтована система взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності (Концепція державної системи професійної орієнтації населення, 2008). У 2009 р. було затверджено нову редакцію Концепції профільного навчання у старшій школі. У ній, зокрема, визначалося, що основними завданнями профільного навчання є забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення старшокласників, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією (Про затвердження нової редакції Концепції профільного..., 2009). Зазначений етап характеризувався поступовим упровадженням профільної старшої школи, орієнтацією, посилення ролі компетентнісного підходу, становленням та розвитком поняття «кар'єрна компетентність», формування якої забезпечувалося, зокрема, консультуванням з кар'єри.

З 2016 р. професійна орієнтація у закладах загальної середньої освіти розвивалася у контексті становлення Нової української школи, одним з напрямів розвитку якої визначалася професійна орієнтація (Професійна орієнтація у новій українській школі, 2020). Цей етап також характеризується цифровізацією профорієнтації та її реалізацією відповідно до європейських тенденцій. Для нього притаманні: впровадження компетентнісного підходу; орієнтація на lifelong learning; використання європейських підходів до career guidance. Міністерство освіти і науки України повідомило про старт цифрового всеукраїнського проєкту із профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» (<https://hryoutest.in.ua/>), основною метою якого є побудова ефективної профорієнтаційної системи, яка з'єднає сферу освіти з реальним ринком праці для підготовки висококваліфікованих

фахівців. У рамках цього проекту створено першу загальнонаціональну цифрову платформу з професійної орієнтації та консультування з кар'єри. При цьому цифровий інструментарій платформи може не тільки допомогти школяру зробити усвідомлений вибір щодо подальшої освітньо-професійної траєкторії, але й підтвердити правильність професійного вибору студентам закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти. У закладах професійної освіти розпочалося створення центрів кар'єри (центрів розвитку кар'єри, центрів професійної кар'єри, центрів кар'єри і працевлаштування), хоча проект наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про центр кар'єри закладу професійної (професійно-технічної) освіти», підготовлений у 2020 р. досі не затверджено. Проте, МОН України розробило методичні рекомендації щодо створення центрів кар'єри у закладах професійної освіти (Лист МОН України..., 2021).. Відсутність нормативного забезпечення таких центрів обумовлює створення додаткового навантаження на педагогічних працівників закладів професійної освіти. Лише 21.7% діючих центрів кар'єри повідомили про наявність працівників, для яких відповідна діяльність є основною (Аналітичне опитування..., 2023). Принагідно зазначимо, що здійснення профорієнтації у закладах загальної середньої освіти ускладнено відсутністю педагогічних працівників, здійснення якої входило б до їх функціональних обов'язків. На запитання анкети з множинним вибором три чверті респондентів (75,9%) зазначили, що в їхньому закладі освіти організовують профорієнтаційну роботу класні керівники. Трохи менша частка (73,3%) заступників директора вказують, що, окрім класних керівників, ще й вони або інші заступники директора відповідальні за цю роботу (Денисюк, Титаренко, & Дронь, 2022, с. 13). Також зазначається, що формат співпраці з центрами кар'єри використовують лише 2,6% закладів загальної середньої освіти. Цю цифру можна пояснити як воєнним станом, так і тим, що більше третини (37,4%) опитаних поінформували про відсутність Центру кар'єри в межах пішого доступу до закладу освіти (там саме, с. 16).

У серпні 2025 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено концепцію Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030» (Про схвалення Концепції Державної цільової..., 2025), в якій одним із засобів реалізації пріоритетного завдання «Пріоритетне завдання 3. Сприяння

самореалізації та економічній спроможності молоді» визначено розвиток конкурентних на ринку праці компетентностей молоді та створення умов для її усвідомленого вибору професійного шляху, зокрема шляхом надання рівного доступу до професійного кар'єрного консультування, професійної орієнтації і перекваліфікації, менторства, стажування у приватному та державному секторах, зокрема в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Наприкінці 2025 р. МОН України було затверджено Концепцію професійної орієнтації та кар'єрного консультування у системі освіти України на 2025–2030 рр. (Концепція..., 2025). У концепції визначено низку проблем стосовно розвитку системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування: недостатнє розуміння ролі професійної орієнтації та кар'єрного консультування як чинників економічного розвитку держави; відсутність системного підходу до розвитку професійної орієнтації та кар'єрного консультування, наступності профорієнтаційних підходів та активностей на різних рівнях освіти; брак критеріїв і показників ефективності профорієнтаційної діяльності, що забезпечують визначення цілей і завдань на різних рівнях освіти; недосконалість законодавства щодо розширення можливостей професійної орієнтації молоді, кар'єрного консультування; неефективне використання наявних ресурсів і недостатнє залучення ресурсів для розвитку професійної орієнтації та кар'єрного орієнтування закладами освіти й центрами, які працюють у напрямку професійної орієнтації; недостатнє фінансування та використання потенціалу центрів кар'єри в закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти; відсутність сучасних профорієнтаційних хабів на базі закладів освіти, які є інтегрованими просторами для проведення індивідуального та групового кар'єрного консультування, організації практичних занять, використання цифрових інструментів та залучення роботодавців до профорієнтаційної роботи.

Список посилань

Аналітичний звіт результатів опитування: «Центри кар'єри закладів освіти: виклики та перспективи розвитку в умовах війни». (2023). <https://careerhub.in.ua/wp-content/uploads/research-of-career-centres-at-educational-institutions.pdf>

Дані про розвиток народної освіти в Українській РСР за 1986 р.: матеріали до підсумкової колегії. (1987). Міністерство освіти УРСР.

Денисюк, О. Я., Титаренко, Н. В., & Дронь, Т. О. (2022). *Моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти: інформаційно-аналітичні матеріали*. ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/profori%D1%94ntacziya_2022.pdf

Концепція державної системи професійної орієнтації населення. (1994). *Людина і праця*, (4), 22–29.

Концепція профільного навчання в старшій школі. (2003). *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*, (24), 3–16. Педагогічна преса.

Лист Міністерства освіти і науки України № 1/19107-21 від 04.11.2021 «Про методичні рекомендації щодо створення центрів кар'єри». (2021).

https://drive.google.com/file/d/18bN6XKsT_SL69jc1Y5HW-uZq3aaSdsEE/view

Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається: Наказ Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України № 159/30/1526 від 02.06.1995. (1995). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95>

Пономарьова, Н. (2020). Етапи становлення системи професійної орієнтації в Україні в аспектно-історичній ретроспективі. *Новий Колегіум*, 1(99), 73–85. <https://doi.org/10.30837/nc.2020.1.73>

Пригодій, М. А. (1999). *Профільне та початкове професійне навчання з електротехніки в загальноосвітній школі* [Автореф. дис. ... канд. пед. наук, 13.00.02, Київський державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Київ. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/15738>

Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення: Постанова Кабінету Міністрів України № 842 від 17.09.2008. (2008). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>

Про затвердження Концепції професійної орієнтації та кар'єрного консультування у системі освіти України на 2025–2030 роки та Плану заходів з її реалізації: Наказ МОН України № 1541 від 24.11.2025. (2025). https://drive.google.com/file/d/1TCIZXxD-CguuvFfnbKy1K_fbWvD84nH1/view

Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі: Наказ МОН України № 854 від 11.09.2009. (2009). http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4827/

Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організацію їх суспільно корисної, продуктивної праці: Постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР № 282 від 10.07.1984. (1984). <https://ips.ligazakon.net/document/kp840282>

Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030»: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 840-р від 11.08.2025. (2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-%D1%80>

Професійна орієнтація у новій українській школі. (2020). https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konczepczyia-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlya-gromadskogo-obgovorennya-16_12_20-.pdf

— 90 —

УДК 37.048.4:659.1:331.5:347.78

ІНТЕГРОВАНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РЕКЛАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ ТА ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Надія Федорова,

кандидат юридичних наук, вчений секретар

НДІ інтелектуальної власності

НАПрН України,

<https://orcid.org/0000-0001-5490-1259>

Григорій Дорожко,

кандидат технічних наук, доцент, заступник

директора НДІ інтелектуальної власності

НАПрН України,

<https://orcid.org/0000-0001-6506-3203>

e-mail: dorozhko.grig@gmail.com

Анотація. Досліджено інтегровану профорієнтаційну рекламу як інструмент формування усвідомленого професійного вибору в умовах трансформації ринку праці, зумовленої цифровізацією, автоматизацією